

Ü l e v a a d e

Võrdsena teiste seas: eesti keel Euroopa Parlamendis

Marek Dreving

Euroopa Parlamendi eesti kirjaliku tõlke üksuse juhataja

Kreeka finantssüsteem on kokkuvarisemise ja riik pankroti äärel, ähvardades kuristikku kaasa tõmmata ka teised eurot kasutavad riigid. Olukorra päästmiseks on vaja kiiresti miljarditesse ulatuvat rahasüsti Euroopa Liidult. Küsimus ei ole enam päevades, vaid lausa tundides. Riigipeade ülirasked läbirääkimised on lõpuks jõudnud tulemuseni, vaja on veel vaid Euroopa Parlamendi heakskiitu eelnõule.

Parlamendiliikmed ongi istungisaalis ja hääletus välja kuulutatud, kui Eestist valitud parlamendiliige Siiri Oviir tõuseb püsti ja palub istungi juhatajal hääletuse edasi lükata järgmisele istungile, mis toimub kuu aja pärast, sest puudub õigusakti eelnõu eestikeelne versioon. Selgub, et eesti keelde tõlkijad ei jõudnud seda õigeks ajaks valmis...

Parlamendi kodukorra sätete järgi peavad aga kõik keeleversioonid olema olema. Kogu Euroopat ärevil hoidnud ponnistus jookseb raginal ummikusse. Kreeka vajub kaosesse, euro kurss ja Euroopa majandus kukuvad enneolematusse madalseisu. Eesti tõlkeüksuse juhataja põgeneb inkognito igaveseks Euroopa mandrilt.

Loodetavasti ei muutu selline õudne stsenaarium iialgi reaalsuseks. Tõlke või selle puudumise jõudmine päevapoliitikasse oleks halvim tee, kuidas parlamendiliikmetele ja üldsusele teadvustada tõlkijate olemasolu Euroopa Parlamendis.

Ometi on parlamendi ajaloos esinenud juhtumeid – küll õnneks kaugeltki mitte nii dramaatilisi –, kus puuduva või hiljaks jäänud tõlke tõttu on nõutud hääletuse peatamist või edasilükkamist. Tundlike poliitiliste küsimuste puhul võib selline juhuse poolt kätte mängitud argument olla mõnele poliitilisele jõule üsnagi meelepärane, nii saaks ebasobiva õigusakti vastuvõtmist takistada. Euroopa tasandi poliitikagi ei hõlma alati üksnes sisulist eelnõudega tegelemist, vaid ka poliitilist võitlust.

Maraton ja sprint ühel ajal

Tõsiasi, et täiskogu istungite eel ja ajal töötab kogu parlamendi haldusmasinavärk ennekõike istungite rütmis, on Euroopa Parlamendi tõlkijate töö peamine iseärasus.

Kuna kaksteist korda aastas Strasbourgis toimuvad osaistungjärgud kestavad ainult neli päeva ja kuus korda aastas Brüsselis korraldatavad osaistungjärgud kaks päeva, on istungi ajal tõlgete valmimise tähtsajad äärmiselt lühikesed ja tõlgete hilinemine peab olema välistatud. Näiteks võib hääletusele pandava resolutsiooni esialgsete, iga fraktsiooni esitatud konkureerivate ettepanekute koostamise ning viimistletud ja kõikidesse keeltesse tõlgitud ühise lõppversiooni hääletuse vahele jääda vaid mõni tund. Rääkimata sellest, et ühel päeval tõlgitakse ja hääletatakse tihti resolutsioone mitmel teemal.

Lisaks kiirusele saadab istungiaegset tööd sageli teadmatus, kui palju teemasid lõpuks päevakorda jääb, millised fraktsioonid oma teksti esitavad, kui pikad need on ja mis keeles koostatud ning kui palju tehakse tekstide kohta käigu pealt muudatusettepanekuid. Seetõttu on tõlketöö korraldamine sel ajal üsna keeruline.

Parlamendi tõlkijatelt eeldab kõik see mitmel päeval suurt jõu kokkuvõtmist ning tõlkijad peavad siis toime tulema väga lühikeste tähtaegade ja intensiivse töökoormusega. Samuti eeldab see suutlikkust kiiresti ühelt töölt teisele ümber lülituda. Sel perioodil ei ole võimalik puhkust võtta ning tuleb töötada ka öhtutundidel pärast tavapärase tööpäeva lõppu.

Täielik mitmekeelsus

Euroopa Parlamendis on mitmekeelsuse korraldamine teiste ELi asutustega võrreldes võib-olla kõige keerukam, sest tegemist on kodanike otse valitud poliitilise organiga, kus kõiki ametlikke keeli tõepoolest igapäevases töös kasutatakse.

ELi laienedes on ametlike keelte arv jõudnud praeguseks 23ni. Võiks ju küsida, milleks seda kõike vaja, kui enamik oskab tänapäeval nagunii inglise keelt. Kuid see tähendaks Euroopa integratsiooni olemuse ja demokraatliku vundamendi uuristamist. Kõigi liikmesriikide ja ametlike keelte võrdsus on sätestatud ELi aluslepingutes ning väiksemate riikide keeltest (ja sealt edasi tõenäoliselt ka muudest õigustest) loobumine tähendaks nende allutamist suuremate „kõvemale sõnale”. See aga meenutaks juba rohkem mõnda teist ajaloost tuttavat liitu.

Seepärast on kõigil parlamendiliikmetel õigus väljendada end sobivas ametlikus keeles nii kirjalikult kui ka suuliselt ning selles keeles töötada. Võõrkeelte oskus ei ole Euroopa Parlamendi liikmekandidaatide valimisedukuse kriteerium.

Teiseks peab inimestel olema võimalik enda valitud esinduskogu tööd oma riigi keeles jälgida ja kontrollida ning soovi korral parlamendiga oma keeles suhelda. On loogiline, et dokumendid, eelkõige ELi õigusaktid, mis inimeste ja ettevõtjate elu ning tegevust otseselt mõjutavad, on asjaosalistele ja huvilistele kätte- ja arusaadavad, ilma et neil tuleks selleks kõigepealt võõrkeeli õppida.

Parlamendi fraktsioonides ja parlamendikomisjonides arutatakse igal aastal sadu õigusaktide eelnõusid, nende kohta koostatakse töödokumente, raporteid, arvamusi ja muudatusettepanekuid kõige erinevatel teemadel. Poliitilise organina võtab Euroopa Parlament ka omal algatusel aktuaalsetel teemadel sõna juba nimetatud resolutsioonidena. Hääletusele pandavatest dokumentidest koostatakse enamasti esialgne ja seejärel lõplik versioon. Kõik need dokumendid ja versioonid tõlgitakse. Peale selle tõlgitakse eesti keelde mitmesuguseid teateid, kirju, kõnesid, hankedokumente, koosolekute päevakordi ja protokolle, parlamendiliikmete küsimusi teistele institutsioonidele, haldusdokumente ja -vorme jpm.

Leia kahe „pildi” erinevused

Parlamendi tõlketöö teine eripära on muudatusettepanekud. Tulenevalt ELi õigusloome korraldusest, jõuab üldjuhul parlamenti esmalt Euroopa Komisjonis koostatud õigusakti (määruse, direktiivi, otsuse, soovitus) eelnõu koos selle tõlgetega, mille on teinud komisjonis töötavad tõlkijad.

Eelnõu põhjal – kasutades soovi korral omakeelset versiooni – koostavad parlamendiliikmed raporteid, arvamusi ja muudatusettepanekuid. Kuna muudatusettepanekud koostatakse komisjoni teksti (tõlke) põhjal, siis on ka meie tõlkijate jaoks nende tõlkimisel kohustuslik kasutada komisjonilt saadud tõlget. Muuta tohib ja tuleb eelnõu ainult nii palju, kui autor on oma nn poliitilise muudatusettepanekuga soovinud seda muuta. Kõik sellised muudatused tuleb selgelt märgistada, et hääletusel oleks parlamendiliikmel näha, mida tahetakse muuta. Kõik muu peab tekstis jääma samaks – meeldib meile siis komisjoni kolleegide kasutatud sõnastus või mitte. Äärmisel juhul võib parandada ilmseid keelelisi või terminoloogilisi eksimusi ja ka need tuleb spetsiaalsel viisil märgistada. Teisel lugemisel kehtivad täpselt samad põhimõtted, kuid siis on alustekstiks mitte komisjonis koostatud eelnõu, vaid ELi nõukogu seisukoht.

Muudatusettepanekute tõlkimine võib tõlkija jaoks mõnikord olla päris keeruline ülesanne, sest keelte struktuuri ja grammatika erinevuste tõttu võib kas või üksainus lähtekeeles lisatud või välja jäetud sõna eestikeelses tõlkes nõuda terve lause ümberkirjutamist ja sellest tulenevalt ka muudatuste märgistamist hoopis teisiti kui lähtekeeles versioonis.

Muudetav tekst esitatakse alati kõrvuti kahes veerus, vasakpoolses selle esialgsel kujul ja parempoolses veerus nii, nagu seda soovib näha muudatusettepaneku autor. Tõlkija ülesanne on paremas veerus olev tekst tõlkida või muuta ning kaht versiooni võrreldes märgistada kõik erinevused *paksus kaldkirjas*.

Alltoodud näited on iseloomulikud (ehkki väga lihtsad) juhtumid, kus vaid paari sõna muutmine lähtekeeles toob eesti keeles kaasa rohkem või teistsuguseid muudatusi.

Lähtekeelne muudatusettepanek (EN)	
Komisjoni tekst	Muudatusettepanek
<i>Each action shall</i> be implemented and monitored in close cooperation with regional authorities of the Member States.	<i>All actions must</i> be implemented and monitored in close cooperation with regional authorities of the Member States.
Tõlgitud muudatusettepanek (ET)	
Komisjoni tekst	Muudatusettepanek
Kõiki meetmeid <i>rakendatakse</i> ja <i>kontrollitakse</i> tihedas koostöös liikmesriikide piirkondlike asutustega.	Kõiki meetmeid <i>tuleb rakendada</i> ja <i>kontrollida</i> tihedas koostöös liikmesriikide piirkondlike asutustega.

Eestikeelses versioonis puudutab muudatus grammatiliste seoste tõttu hoopis teisi sõnu kui ingliskeelses originaalis. Näiteks kui ingliskeelses tekstis muudeti subjekti ja asendati verb, siis eestikeelses variandis tuleb asendada umbisikulises tegumoes verb modaalse konstruktsiooniga.

Lähtekeelne muudatusettepanek (FR)	
Chacune des actions individuelles devrait être mise en uvre en coopération étroite avec les autorités compétentes régionales et locales des États membres.	<i>À partir du 1er janvier 2008</i> , chacune des actions individuelles devrait être mise en uvre en coopération étroite avec les autorités compétentes régionales et locales des États membres.
Tõlgitud muudatusettepanek (ET)	
Kõiki üksikmeetmeid <i>tuleks</i> rakendada ja kontrollida tihedas koostöös liikmesriikide asjaomaste piirkondlike asutustega.	<i>Alates 1. jaanuarist 2008 tuleks</i> kõiki üksikmeetmeid rakendada ja kontrollida tihedas koostöös liikmesriikide asjaomaste piirkondlike asutustega.

Peale lähtekeeles lisatud sõnade on eestikeelses versioonis vahetunud ka sõna *tuleks* asukoht, mis lähtekeeles ei ole muutunud.

Tegelikkuses on laused sageli palju pikemad ja keerukamad ning muudatusi, lisandusi ja väljajätmissi neis märksa rohkem, mistõttu on vahel üsna keeruline kõiki neid eestikeelsesesse lausesse sobitada. Kui sobiv tõlkelahendus on leitud, siis vähemalt erinevuste tehnilise määrgistamise töö teeb tänapäeval ära arvuti.

Niisiis on parlamendi tõlkijate elu ühest küljest lihtsam, sest õigusakte puudutavaid tekste ei tule hakata tõlkima tühjalt kohalt, vaid komisjoni või nõukogu kolleegid on suure alustöö (sh terminoloogiastöö) juba ära teinud. Teisalt puudub parlamendi tõlkijal niisuguste dokumentidega töötades loomuline vabadus: tuleb säilitada terminoloogiline järjepidevus, kasutada aluseks olevat komisjoni või nõukogu tõlget ning samal ajal hoolikalt märgistada poliitilised muudatused ja keelelised parandused.

Releekelte ohud

Kolmas parlamendi tõlketöö omapära on tingitud juba mainitud tõsi-asjast, et dokumente koostatakse parlamendis kõigis 23 keeles, sh vahel ka eesti keeles. Muidugi on väiksemate liikmesriikide keeltes originaale mitu korda vähem kui prantsuse, saksa, itaalia või hispaania keeles, inglise keelest rääkimata, kuid neid siiski on.

On selge, et ei ole mõeldav ega mõistlik võtta igasse keeleüksusesse tööle nii palju tõlkijaid, et kõik 23 ametliku keele puhul võimalikud 506 keelekombinatsiooni (Horvaatia ühinemisega kasvab eri kombinatsioonide arv juba 552-ni) oleksid kaetud. Sellist hulka eri profiiliga tõlkijaid oleks väga raske leida ja see ei oleks ka efektiivne, sest suurt hulka kombinatsioone tuleb ette väga harva, võib-olla kõigest mõnikümmend lehekülge aastas.

Seepärast kasutatakse parlamendis inglise, prantsuse ja saksa keelt releekelena – mõnes muus keeles (või ka mitmes keeles läbisegi, sest tihti esitavad muudatusettepanekuid eri keeli kõnelevad parlamendiliikmed ühiselt) koostatud või esitatud dokument tõlgitakse esmalt ühte releekeltest ja seejärel viimase kaudu kõikidesse teistesse keeltesse.

Sellest aga on ka tingitud mitu ohtu. Esiteks lühendab releekelse tõlke ootamine meie tõlkijate tööks jäävat aega. Eelkõige võib aga juhtuda, et releekelle tõlkesse sattunud viga levib paljudesse teistesse keeleversioonidesse. Seepärast on ikkagi eelistatav tõlkida võimaluse korral otse originaalist või vähemalt kahtluse korral püüda selle abil

kontrollida. Lisaks kolmele releekeelele peame siiski olema suutelised otse tõlkima ka itaalia ja hispaania keelest.

Eesti tõlkijad parlamendis

Parlamendis loodi n-ö uute keelte kirjaliku tõlke üksused juba 2003. aastal, ligi aasta enne liidu tegelikku laienemist. Praeguseks töötab eesti kirjaliku tõlke üksuses 30 tõlkijat ja 12 tõlkeassistenti. Kirjaliku tõlke peadirektoraat on üldse parlamendi peadirektoraatidest suurim, kus töötab üle 1200 inimese ehk ligikaudu viiendik kogu parlamendi töötajaskonnast, neist tõlkijaid 23 keele peale kokku ligi 750. Tõlkijad töötavad kõik Luxembourgis, suulised tõlgid aga Brüsselis ja nemad reisivad istungiteks koos parlamendiliikmetega ka kord kuus Strasbourgi.

Tõlkijate töö on muutunud aasta-aastalt tehnilisemaks, eeldades päris head IT-vilumust, et töötada eri andmebaaside ja otsingusüsteemidega. Kõik meie tõlkijad kasutavad oma töös tõlkemälusid, mis sisaldavad alus- ja viitedokumente ning varasemaid tõlkeid. Dokumentide ja tõlkemälude ettevalmistamine on meie assistentide töö, nemad teevad alusdokumentidega ka juba eeltõlke, hiljem kontrollivad ja vormindavad valmis tõlked ning saadavad need tagasi tellijale, samuti lahendavad tehnilisi probleeme jne.

Töölevõtmine ELi alalistele ametikohtadele toimub Euroopa Personalivaliku Ameti EPSO konkursside kaudu (vt <http://www.europarl.europa.eu/> > Parlament > Töölevõtmine). Ajutiste lepingutega on võimalik tööle saada EPSO CAST-nimekirjade või vahel ka parlamendi enda korraldatud konkursside kaudu. Neil, kes juba tõlkijana töötavad või on sellest huvitatud, on aga võimalik ametit proovida ja kogemusi omandada praktika kaudu – meil töötab pidevalt 1–2 praktikanti, kelle leping kestab kolm kuud. Praktikavõimalustega saab tutvuda parlamendi veebisaidil (<http://www.europarl.europa.eu/> > Parlament > Praktika).

Ühtekokku tõlgitakse aastas eesti keelde ligikaudu 60 000 lehekülge ja kogu parlamendis eri keeltesse kokku enam kui poolteist miljonit lehekülge. Osa sellest tõlgivad ka liikmesriikide tõlkebürood lepingu alusel.

Mida parlamendi tõlkijalt nõutakse? Kindlasti peab iga tõlkija valdama vähemalt kahte võõrkeelt ja kuna lõviosa originaale on viies enamkasutatavas keeles – inglise, prantsuse, saksa, itaalia või hispaania

keeles –, siis on eelistatav, et mõlemad võõrkeeled oleksid nende viie seast. Lisaks soodustab parlament igati lisakeelte omandamist ja valdav osa tõlkijaid tõlgibki kolmest, mõned ka neljast võõrkeelest.

On selge, et tehnilist laadi õigusakti muudatusettepaneku, kusagil konfliktikoldes toimunud vägivalda hukka mõistva resolutsiooni, laiale avalikkusele suunatud veebilehe, ravikulude hüvitamise vormi, parlamendi presidendi tähtpäevakõne või kaebuse esitanud kodanikule vastuseks saadetava kirja stiil ja tonaalsus on üsna erinevad. Seda peab tõlkija oskama esiteks lähtekeeles ära tunda ning siis emakeeles sobivas võtmes ja sõnavaraga edasi anda, olles sageli sunnitud ühelt tekstiliigilt teisele lülituma mitu korda päevas ning pidades samal ajal meeles ka tehnilisi nõudeid ja terminoloogiaalaseid kokkuleppeid.

See kinnitab, et üksnes ladusast võõrkeele oskusest ei piisa – kuigi ka see on väga oluline. Hea tõlkija – sõltumata oma profiilist, valdkonnast või asutusest, milles ta töötab – peab olema laia silmaringiga ja eelkõige oskama väga hästi emakeelt.